

XALQARO MUNOSABATLARDA SAARC TASHKILOTINING O'RNI

Habibullayeva Sadoqatxon Baxtiyorjon qizi
Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti
HabibullayevaSadoqat34@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada siyosiy jarayonlarda muhim rol o'ynagan, xalqaro munosabatlarda o'z davrida yetakchi bo'lgan tashkilot xususida, shu jumladan, tashkilot ma'lum bir mintaqalarni, xususan, janubiy osiyo mintaqasidagi davlatlarni o'z ichiga olgan holda faoliyat olib borgan. Tashkilot uzoq davr mobaynida faoliyat olib bormagan bo'lsada, lekin hududlarda muammoli vaziyatlarni ijobiy yo'sinda hal qilishga uringan. Maqolada muallif mintaqadagi mummolar; qashshoqlik, savodsizlik, terrorizm, xavfsizlik masalalariga alohida e'tibor berib atroflicha yondashgan va mushohada qilgan.

Abstract. This article is about an organization that played an important role in political processes and was a leader in international relations in its time, including that the organization was active in certain regions, in particular, the countries of the South Asian region. Although the organization has not been active for a long time, it has tried to solve the problem situations in the regions in a positive way. In the article, the author mentions mummies in the region; he closely approached and observed the issues of poverty, illiteracy, terrorism, and security.

Абстрактный. В данной статье речь идет об организации, игравшей важную роль в политических процессах и являвшейся в свое время лидером международных отношений, в том числе о том, что организация действовала в определенных регионах, в частности, в странах Южно-Азиатского региона. Несмотря на то, что организация долгое время не проявляла активности, она старалась решить проблемные ситуации в регионах в позитивном ключе. В статье автор упоминает мумии в регионе; он внимательно подошел и наблюдал за проблемами бедности, неграмотности, терроризма и безопасности.

Kalit so'zlar: Janubiy Osiyo mintaqasi, SAARC tashkiloti, Xitoy-SAARC hamkorlik pozitsiyasi, Yevropa Ittifoqi-SAARC hamkorligi, mintaqaxavfsizligi, qashshoqlikni bartaraf etilishi, terrorizmga qarshi kurashish yo'llari, muammoli vaziyatlari.

Key words: South Asian region, SAARC organization, position of China-SAARC cooperation, European Union-SAARC cooperation, regional security, poverty alleviation, ways to fight against terrorism, problem situations.

Ключевые слова: регион Южной Азии, организация СААРК, позиция сотрудничества Китая и СААРК, сотрудничество Европейского Союза и СААРК, региональная безопасность, борьба с бедностью, пути борьбы с терроризмом, проблемные ситуации.

Xalqaro munosabatlarda Janubiy Osiyo davlatlarini o'rnini ko'rsatib beruvchi xalqaro tashkilot bu - SAARC hisoblanadi. SAARC Janubiy Osiyo davlatlari

o'rtasida mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish, mintaqada iqtisodiy o'sishni, ijtimoiy taraqqiyotni va madaniy rivojlanishiga qaratilgan xalqaro tashkilot. Janubiy Osiyo davlatlari o'rtasida mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish g'oyasi bilan 1980-yilda Shri-Lanka poytaxti Kolombo shahrida bo'lib o'tgan sammitdan boshlangan Janubiy Osiyo mintaqaviy hamkorlik assotsiatsiyasi (SAARC) 1985-yil 8-dekabrda Dakka shahrida tashkil etilgan. Bangladesh poytaxti Hindiston, Pokiston, Bangladesh, Butan, Maldiv orollari, Nepal va Shri-Lanka davlat hukumat rahbarlari ishtirokida bo'lib o'tgan yig'ilishda o'z nizomi qabul qilinishi bilan rasman tashkil etilgan¹. Yuqoridagi yetti a'zodan tashqari Afg'oniston 2007 - yilda Nyu-Dehlida bo'lib o'tgan 14-SAARC sammitida yuqorida qayd etilgan tashkilotga a'zo sifatida qabul qilingan. Qizig'i shundaki, hududiylikni qo'llash faqat G'arb mamlakatlarida paydo bo'lmagan. Bugungi kunda u uzoq vaqtdan beri mustamlaka qilingan hududlarda, masalan, Janubi-Sharqiy Osiyo va Janubiy Osiyoning ba'zi qismlarida sodir bo'lgan. Bu ikki mintaqada hududiylik dastlab ko'pchilik mamlakatlar kurash va mustamlakachilikdan ozod bo'lgach paydo bo'lgan. Janubi-Sharqiy Osiyo Millatlar Uyushmasi (ASEAN) va Janubiy Osiyo Mintaqaviy Hamkorlik Tashkiloti (SAARC) mintaqaviy integratsiyani oshirish va ikki mintaqada rivojlanishini rag'batlantirish uchun muhim elementlar sifatida tashkil etilgan. Yaqin vaqtgacha ASEAN va SAARC tomonidan ishlab chiqilgan turli tashabbuslar bo'lgan, ammo yuqori darajadagi muvaffaqiyatga erishmagan. ²Shu sababli, ushbu tadqiqot birinchi navbatda ASEAN va SAARCning mintaqalarda siyosiy va iqtisodiy rivojlanishni yaxshilashga qo'shgan hissasi o'rtasidagi taqqoslashni tasvirlaydi. Asosiy masalani tahlil qilar ekanmiz, ushbu tadqiqotda ikki mintaqaviy tashkilotning muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlik darajasini aniqlash uchun siyosiy va iqtisodiy rivojlanish konsepsiyalari va ko'rsatkichlaridan foydalaniladi.

SAARCning nizomida belgilangan maqsadlari quyidagilardan iborat:

Janubiy Osiyo xalqlarining farovonligini oshirish va ularning hayot sifatini yaxshilash,

Barcha shaxslarga munosib yashash va o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish imkoniyatini berish orqali mintaqada iqtisodiy o'sishni, ijtimoiy taraqqiyotni va madaniy taraqqiyotni tezlashtirish.

Janubiy Osiyo mamlakatlari o'rtasida jamoaviy o'ziga ishonchni rivojlantirish va mustahkamlash,

Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, texnik va ilmiy sohalarda faol hamkorlik va o'zaro yordamni rag'batlantirish;

Rivojlanayotgan boshqa mamlakatlar bilan hamkorlikni mustahkamlash;

Umumiy manfaatlar bo'yicha xalqaro shakllarda o'zaro hamkorlikni mustahkamlash;

¹ Южноазиатская зона свободной торговли, Краткая характеристика региона и этапы развития СААРК - Международная экономическая интеграция

https://studme.org/404939/ekonomika/yuzhnoaziatskaya_zona_svobodnoy_torgovli

² https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25741/saarc_guney_asyada_beklentiler_ve_sorunlar

Xuddi shunday maqsad va maqsadlarda xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

A'zo davlatlar hamkorlikning quyidagi yo'nalishlari bo'yicha kelishib oldilar:

Qishloq xo'jaligi va qishloqni rivojlantirish, ta'lim va madaniyat, biotexnologiya, iqtisodiyot, savdo va moliya, energiya, atrof-muhit, turizm, fan va texnologiya, axborot, aloqa va ommaviy axborot vositalari, qashshoqlikni yumshatish, xavfsizlik jihatlari, odamlar o'rtasidagi aloqalar, moliyalashtirish mexanizmi, ijtimoiy rivojlanish.

Janubiy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi hamkorlik g'oyasi uchta konferensiyada muhokama qilinadi: 1947 - yil aprel oyida Nyu-Dehlida bo'lib o'tgan Osiyo munosabatlari konferensiyasi, 1950-yil may oyida Filippindagi Bagio konferensiyasi va 1954 - yil aprel oyida Shri-Lankada bo'lib o'tgan Kolombo kuchlari konferensiyasi bo'ladi. 1970-yillarning oxirida Bangladesh, Butan, Hindiston, Maldiv orollari, Nepal, Pokiston va Shri-Lankani o'z ichiga olgan yettita ichki Janubiy Osiyo davlatlari savdo blokini yaratish va janubiy xalqlar uchun platforma yaratish to'g'risida kelishib oladilar³. Osiyo do'stlik, ishonch va tushunish ruhida hamkorlik qilish. Prezident Ziaur Rahmon keyinroq Janubiy Osiyo davlatlari rahbarlariga rasmiy maktublar yo'llab, mintaqa kelajagi bo'yicha o'z qarashlarini va mintaqa uchun ishonchli dalillarni taqdim etadi. U SAARC asoschisi hisoblanadi. 1977- yil dekabr oyida Hindistonga tashrifi chog'ida Rahmon Hindiston Bosh vaziri Morarji Desai bilan mintaqaviy hamkorlik masalasini muhokama qildi. Nepal qiroli Birendra 1977-yilda Katmanduda yig'ilgan Kolombo rejasi konsultativ qo'mitasining ochilish marosimida so'zlagan nutqida, daryo suvlarini bo'lishish bo'yicha Janubiy Osiyo mamlakatlari o'rtasida yaqin mintaqaviy hamkorlikka chaqiradi. SSSRning Afg'onistonga aralashuvidan so'ng 1979-yilda ittifoqni tashkil etish bo'yicha harakatlar jadallashtiriladi va natijada Janubiy Osiyodagi xavfsizlik vaziyati keskin yomonlashdi. Rahmon va Birendra konventsiyasiga javoban, yetti davlat tashqi ishlar vazirliklari rasmiylari 1981-yil aprel oyida Kolomboda birinchi marta uchrashishadi. Bangladesh taklifi Nepal, Shri-Lanka, Butan va Maldiv orollari tomonidan zudlik bilan ma'qullandi, biroq Hindiston va Pokiston bunga shubha bilan qaraladi.⁴ Dastlab Hindiston xavotiri taklifning Janubiy Osiyodagi xavfsizlik masalalariga ishora qilgani va Rahmonning mintaqaviy tashkilot to'g'risidagi taklifi yangi kichik qo'shnilarga barcha ikki tomonlama masalalarni qayta xalqarolashtirish va bir-biri bilan muxolifat tuzish uchun birlashish imkoniyatini berishi mumkinligidan qo'rqar edi. Pokiston bu Hindistonning boshqa Janubiy Osiyo davlatlarini Pokistonga qarshi uyushtirish va Hindiston mahsulotlari uchun mintaqaviy bozorni ta'minlash, shu orqali Hindistonning mintaqadagi iqtisodiy hukmronligini mustahkamlash va yanada mustahkamlash uchun Hindiston strategiyasi bo'lishi mumkin deb taxmin qiladi. Biroq, 1979-yil sentabrdan 1980-yilgacha Nyu-Yorkdagi BMT shtab-

³ https://en.m.wikipedia.org/wiki/South_Asian_Association_for_Regional_Cooperation

⁴ https://mfasia.org/mfa_programs/advocacy/south-asian-association-for-regional-cooperation/

kvartirasida Bangladesh boshchiligidagi Janubiy Osiyo BMT vakillari o'rtasida o'tkazilgan qator diplomatik maslahatlashuvlardan so'ng Bangladesh tashqi ishlar kotiblari o'rtasida muhokama qilish uchun ishchi hujjat loyihasini tayyorlashga kelishib olindi. 1981-yil sentabr oyida ichki yetti davlatning tashqi ishlar kotiblari yana Kolomboda mintaqaviy hamkorlikning beshta keng yo'nalishini belgilab bergan Butun Qo'mitani topshirdilar. Keyingi yillarda hamkorlikning yangi yo'nalishlari qo'shildi. 1983- yilda Dakkada Tashqi ishlar vazirligi tomonidan o'tkazilgan xalqaro konferentsiyada yettita mamlakat tashqi ishlar vazirlari Janubiy Osiyo mintaqaviy hamkorlik to'g'risidagi deklaratsiyani (SAARC) qabul qildilar va dastlab beshta Integratsiyalashgan Harakat Dasturini (IPA) rasmiy ravishda boshladilar⁵. Hamkorlikning kelishilgan yo'nalishlari, xususan, qishloq xo'jaligi; Qishloq taraqqiyoti; Telekommunikatsiya; meteorologiya; va Sog'liqni saqlash va aholi faoliyati.

Rasmiy ravishda ittifoq Dakkada tashkil etilgan bo'lib, Katmandu ittifoqning bosh kotibi hisoblanadi. Birinchi SAARC sammiti 1985- yil 7-8 dekabrda Dakkada bo'lib o'tdi va unga Bangladesh Prezidenti Husayn Ershad mezbonlik qildi. Deklaratsiya Butan qiroli Jigme Singye Vangchuk, Pokiston Prezidenti Zia-ul-Haq, Hindiston Bosh vaziri Rajiv Gandi tomonidan imzolangan. Nepal qiroli Birendra Shoh, Shri-Lanka prezidenti JR Jayevarden va Maldiv orollari prezidenti Maumun Gayum. A'zo davlatlar: Afg'oniston, Bangladesh, Butan, Hindiston, Maldiv orollari, Nepal, Pokiston va Shri-Lanka. SAARC 1985-yilda yetti davlat tomonidan tashkil etilgan. 2005-yilda Afg'oniston SAARCga a'zo bo'lish bo'yicha muzokaralarni boshladi va o'sha yili a'zolik uchun rasmiy ariza topshirdi. Afg'onistonning SAARCga qo'shilishi masalasi har bir a'zo davlatda ko'p munozaralarga sabab bo'ldi, jumladan, Janubiy Osiyo o'ziga xosligini aniqlash borasidagi xavotirlar, chunki Afg'oniston Markaziy Osiyo davlati hisoblanadi, lekin u na Yaqin Sharq davlati sifatida qabul qilinmagan va na Markaziy Osiyo davlati sifatida yoki Hindiston yarimorolining bir qismi sifatida, faqat Janubiy Osiyoning bir qismida bo'lishdan tashqari⁶. SAARCga a'zo davlatlar Afg'onistonga umumiy saylov o'tkazish shartini qo'ydi, partiyasiz saylovlar 2005-yil oxirida bo'lib o'tdi. Dastlabki istaksizlik va ichki munozaralarga qaramay, Afg'oniston 2007- yil aprel oyida sakkizinchi a'zo davlat sifatida SAARCga qo'shildi. SAARC Kotibiyati Katmanduda 1987- yil 16- yanvarda tashkil etilgan va Nepalning marhum qiroli Birendra Bir Bikram Shoh tomonidan ochilgan. SAARC kotibiyati mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish uchun a'zo davlatlarda tashkil etilgan quyidagi Mintaqaviy markazlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Ushbu markazlar barcha a'zo davlatlar vakillaridan, SAARC Bosh kotibidan va mezbon hukumatning Tashqi ishlar vazirligidan iborat boshqaruv kengashlari tomonidan boshqariladi. Markaz direktori Dasturlash qo'mitasiga hisobot beradigan Boshqaruv kengashi a'zosi kotibi vazifasini bajaradi. 2015-yil 31-

⁵ https://en.m.wikipedia.org/wiki/South_Asian_Association_for_Regional_Cooperation

⁶ <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/south-asian-association-regional-cooperation-saarc/>

dekabrdan keyin bir ovozdan qaror bilan 6 ta viloyat markazlari faoliyati to'xtatildi. Bular SMRC, SFC, SDC, SCZMC, SIC, SHRDC. SAARC boshqa mintaqaviy tashkilotlar singari rasmiy madhiyaga ega emas.⁷

SAARC oltita muhim bo'limlari bor:

- 1.SAARC Savdo-sanoat palatasi (SCCI),
 - 2.Huquq sohasida Janubiy Osiyo mintaqaviy hamkorlik assotsiatsiyasi (SAARCLAW),
 - 3.Janubiy Osiyo Buxgalterlar Federatsiyasi (SAFA),
 - 4.Janubiy Osiyo jamg'armasi (SAF),
 - 5.Bolalarga nisbatan zo'ravonlikka barham berish bo'yicha Janubiy Osiyo tashabbusi (SAIEVAC),
 - 6.SAARC Yozuvchilar va Adabiyot jamg'armasi (FOSWAL)
- Esala Weerakun - SAARCning hozirgi Bosh kotibi.

SAARCni maqsadlari:

1.SAARC Janubiy Osiyo mintaqasida iqtisodiy o'sishni, ijtimoiy taraqqiyotni va madaniy rivojlanishni rag'batlantirishga qaratilgan. SAARCning nizomida belgilangan maqsadlari quyidagilardan iborat:

2.Janubiy Osiyo xalqlarining farovonligini oshirish va ularning hayot sifatini yaxshilash

3.Barcha shaxslarga munosib yashash va o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish imkoniyatini berish orqali mintaqada iqtisodiy o'sishni, ijtimoiy taraqqiyotni va madaniy taraqqiyotni tezlashtirish.

4.Janubiy Osiyo mamlakatlari o'rtasida jamoaviy o'ziga ishonchni rivojlantirish va mustahkamlash

5.O'zaro ishonch, tushunish va bir-birlarini muammolarini qadrlashga hissa qo'shish

6.Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, texnik va ilmiy sohalarda faol hamkorlik va o'zaro yordamni rag'batlantirish

7.Rivojlanayotgan boshqa mamlakatlar bilan hamkorlikni mustahkamlash

8.Umumiy manfaatlar bo'yicha xalqaro shakllarda o'zaro hamkorlikni mustahkamlash

9.Xuddi shunday maqsad va maqsadlarda xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.⁸

SAARC shuningdek, 18 ga yaqin tan olingan organlarga ega.

Janubiy Osiyo mintaqaviy hamkorlik assotsiatsiyasi (SAARC) tabiiy ofatlarni boshqarish markazi (SDMC-IU) Gujarat tabiiy ofatlarni boshqarish instituti (GIDM) kampusida, Gandhinagar, Gujarat, Hindistonda tashkil etildi. Sakkiz a'zo davlat, ya'ni Afg'oniston, Bangladesh, Butan, Hindiston, Maldiv orollari, Nepal, Pokiston va Shri-Lanka SDMC (IU) tomonidan xizmat ko'rsatishi kutilmoqda. Unga tizimni rivojlantirish bo'yicha siyosiy maslahatlar, texnik yordam ko'rsatish,

⁷https://www.eeas.europa.eu/eeas/south-asian-association-regional-cooperation-saarc_en?s=181

⁸https://mfasia.org/mfa_programs/advocacy/south-asian-association-for-regional-cooperation/

salohiyatni oshirish xizmatlari va SAARC mintaqasida ofat xavfini yaxlit boshqarish bo'yicha treninglar berish orqali a'zo davlatlarga xizmat ko'rsatish mas'uliyati yuklangan. Markaz, shuningdek, tabiiy ofatlar xavfini samarali va samarali boshqarish uchun axborot va tajriba almashishni osonlashtiradi. Mintaqada davom etayotgan turli mojarolar tufayli Janubiy Osiyoda barqaror tinchlik va farovonlikka erishib bo'lmaydi. Siyosiy muloqot ko'pincha SAARC yig'ilishlari doirasida o'tkaziladi, ular unga a'zo davlatlarning ichki ishlariga aralashishdan o'zini tiyadi. 12 va 13-SAARC sammitlari davomida SAARC a'zolari o'rtasida terrorizmga qarshi kurashda hamkorlikni kuchaytirishga alohida e'tibor qaratildi.⁹

Xavfsizlik jihatlari:

SAARC mintaqada keng tarqalgan ijtimoiy illatlar bo'lgan terrorizm, giyohvand moddalar savdosi, bolalar va ayollar savdosi, transmilliy jinoyatlardan xavfsizlikni ta'minlash uchun ko'plab ko'rsatmalarni amalga oshirdi. SAARCning ko'plab yig'ilishlarida terrorizmning barcha ko'rinish va ko'rinishlarini qoralash bilan birga, ushbu tahdidga qarshi kurashda jamoaviy harakatlar olib borilishi ta'kidlandi va terrorchilar ta'qibdan qochib qutulmasligi kerakligi ta'kidlandi. Shuningdek, kiberjinoyatlar, transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish, ijtimoiy va iqtisodiy o'sishning xavfsizligi va xavfsizligini ta'minlash, ayniqsa, yoshlar, ayollar va bolalarning xavfsiz kelajagini ta'minlash borasidagi muammolarni hal etishning amaliy yechimlarini aniqlash zarurligi alohida ta'kidlangan. Shu sababli, SAARC mintaqadagi ushbu umumiy ijtimoiy yovuzliklarga qarshi kurashish uchun monitoring tizimini, axborot almashinuvini va texnologiya almashinuvini yaxshilashga harakat qilmoqda. Ikkinchi SAARC sammitida (1986- yil 16-17 noyabr, Bangalor) davlat yoki hukumat rahbarlari mintaqada terrorizmning oldini olish va uni yo'q qilish uchun SAARC davlatlari o'rtasidagi hamkorlik juda muhim ekanligiga kelishib oldilar. Davlat rahbarlari terrorizmning barcha harakatlari, usullari va amaliyotlarini jinoiy ravishda qoralab, ularning hayot va mulkka, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga, siyosiy barqarorlikka, mintaqaviy va xalqaro tinchlik va hamkorlikka ta'siridan qayg'urdilar. Uchinchi sammitda (Katmandu, 1987 yil 2-04 noyabr) Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha SAARC mintaqaviy konvensiyasi imzolandi va bu mintaqadan terrorizmning oldini olish va yo'q qilish yo'lidagi tarixiy qadam sifatida baholandi. Davlat yoki hukumat rahbarlari IV sammitda (Islomobod, 1988-yil 29-31-dekabr) giyohvand moddalarni suiste'mol qilish, ayniqsa, yoshlar o'rtasida giyohvandlik va giyohvand moddalar savdosining kuchayib borayotgani va jiddiy oqibatlaridan jiddiy xavotir bildirdilar. Rahbarlar ushbu illatni bartaraf etish bo'yicha shoshilinch va samarali choralar ko'rish zarurligini tan oldilar va 1989- yilni "Giyohvandlik va giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishiga qarshi kurash yili" deb e'lon qilishga qaror qildilar. Beshinchi SAARC sammitida (Male, 1990 yil 21-23 noyabr) Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bo'yicha SAARC

⁹ https://www.eas.europa.eu/eas/south-asian-association-regional-cooperation-saarc_en?s=181

konvensiyasi imzolandi. O'n ikkinchi sammitda (Islomobod, 2004 yil 2-6 yanvar) Terrorizmga qarshi kurash bo'yicha SAARC mintaqaviy konvensiyasiga qo'shimcha protokol imzolandi. O'n beshinchi sammitda (Kolombo, 2008 yil 2-3 avgust) Jinoyat ishlari bo'yicha o'zaro yordam to'g'risidagi SAARC konvensiyasi imzolandi.¹⁰

Janubiy Osiyo mintaqaviy hamkorlik uyushmasini (SAARC) Janubiy davlatlari o'rtasidagi ijtimoiy, iqtisodiy muommolarni hal etishdagi ro'li salmoqli darajada. SAARC farovonligini oshirish maqsadida 1985- yilda tashkil etilgan mintaqadagi odamlarning turmush darajasini oshirish, mintaqaviylikni rivojlantirish iqtisodiy o'sish, ijtimoiy taraqqiyot va madaniy rivojlanish, iqtisodiyotni rag'batlantirish, ijtimoiy farovonlik, madaniyat sohasida hamkorlik va o'zaro yordam va SAARC a'zolari orasida fan va texnologiya va boshqa sohalar davlatlar va boshqa rivojlanayotgan davlatlar bilan hamkorlikni mustahkamlash dunyo mamlakatlari va mintaqalari. ASEAN, Yevropa Ittifoqi va "Shanxay Hamkorlik tashkiloti" keyinchalik tashkil topgan bo'lsa, uning taraqqiyoti ko'proq ko'rindi. Atrof-muhit ostida boshqa mintaqaviy tashkilotlar SAARC a'zo davlatlar yetuk va chuqurlashishda davom etdi, odatda tezligini tezlashtirish uchun juda kuchli shoshilinch hissi bor hamkorlik va ular SAARC jonlantirish uchun himoya, va og'zaki deklaratsiyadan amaliy harakatga o'tishni amalga oshirdi, shuning uchun SAARC mintaqaviy rivojlanishning samarali mexanizmiga aylantirdi. Bu e'tirof SAARC hamkorlik sur'atlarini tezlashtirdi. Aniqroq aytganda, natijalar rivojlanishni yo'lga qo'yishni o'z ichiga oladi fondlarni, oziq-ovqat bankini tashkil etish, Janubiy Osiyo universiteti, teletibbiyot tarmog'i va sud hamkorlik to'g'risidagi shartnoma terrorizmga qarshi kurash va ekstraditsiya tartiblari. Ikkinchidan, ko'p yillik munozaralar zarurligini aniqladi. Misol uchun, savdoni 1990-yillarda SAARC qilgan a'zo davlatlar o'rtasida imtiyozli savdo kelishuvi erkin savdo shartnomasiga aylandi. Savdo to'g'risidagi shartnomaga muvofiq, barcha SAARC davlatlari qabul qilgan Janubiy Osiyo erkin savdo hududi (SAFTA), SAARC ta'riflarni pasaytirish rejasi ikki bosqichda amalga oshirildi. 2006- yildan boshlab, ya'ni Hindiston va Pokiston barcha tovarlarga ta'riflarni tushirdi. SAFTA birinchi navbatda, Janubiy Osiyo erkin savdo hududiga (SAFTA) o'tish yo'lidagi birinchi qadam sifatida ko'zda tutilgan, keyinchalik Bojxona ittifoqi, Umumiy bozor va Iqtisodiy ittifoqqa olib boradi.¹¹ 1995 -yilda Vazirlar Kengashining XVI sessiyasi (Yangi Dehli, 1995- yil 18-19 dekabr) SAFTAni amalga oshirish uchun harakat qilish zarurligi to'g'risida kelishib oldi va shu maqsadda 1996- yilda Hukumatlararo Ekspertlar guruhi (IGEG) tashkil etildi. O'ninchi SAARC sammiti (Kolombo, 1998- yil 29-31 iyul) mintaqadagi rivojlanishdagi nosimmetriklikni hisobga olgan holda, mintaqada erkin savdo hududini yaratish bo'yicha keng qamrovli shartnoma asoslarini ishlab chiqish

¹⁰ https://training.itcilo.org/actrav_cdrom1/english/global/blokit/saarc.htm

¹¹ WPS Office: Complete office suite with PDF editor Here's the link to the file:
<https://sg.docworkspace.com/d/sIM3Up-xGnN2xLAY> Get WPS PDF for PC:
<https://www.wps.com/d/?from=t>

uchun Ekspertlar qo'mitasini (COE) tuzishga qaror qildi, va real va erishish mumkin bo'lgan maqsadlarni belgilash zarurligini hisobga olgan holda amalga oshirdi. SAFTA kelishuvi 2004-yil 6-yanvarda Pokistonning Islomobod shahrida bo'lib o'tgan O'n ikkinchi SAARC sammitida imzolangan. Bitim 2006- yil 1-yanvarda kuchga kirdi va Savdoni erkinlashtirish dasturi 2006- yil 1- iyuldan boshlandi. Ushbu kelishuvga ko'ra, SAARC a'zolari o'z vazifalarini 2009 yilga qadar 20 foizga qisqartiradilar. Kelishuv kuchga kirgandan so'ng, a'zo davlatlarning savdo vazirlaridan iborat SAFTA Vazirlar Kengashi (SMC) tashkil etildi. Hozirda, SAARC 8 ta a'zo davlatga ega, ulardan beshtasi dunyo ro'yxatiga kiritilgan. Yaqinda SAARC sammiti sessiyalarida yetakchilar konsensusga erishdilar, mintaqadan tashqaridagi davlatlar bilan hamkorlik qiladi, va kuzatuvchilar sifatida Yaponiya, AQSh, Janubiy Koreya, Xitoy, Eron, Yevropa Ittifoqi va boshqa davlatlar yordam berishga ma'lum darajada tayyor bo'lgan. Misol uchun, Yaponiya bunga tayyor ekanligini ochiq aytdi falokatga yordam berish orqali SAARC bilan munosabatlarni mustahkamlash uchun harakat qildi. Yana bir misol, Xitoy SAARCning ustuvor yo'nalishlarini qo'llab-quvvatlashini aytdi va bunga asosan tenglik, o'zaro ishonch, o'zaro manfaat va g'alaba qozonish tamoyillari asosida yondashuvgan, Xitoy pragmatikani amalga oshirishga va kengaytirishga tayyor edi. Hamkorlik va mintaqaviy tinchlik va taraqqiyotga ko'maklashish, ya'ni SAARC davlatlarining istaklarini hurmat qilish asosida tashkil etilgan. Xitoy ham Janubiy Osiyoga pul berishga tayyorligini bildirdi. Hozirgi vaqtda barcha mamlakatlar global muammolarga duch kelmoqda. Janubiy Osiyo uchun duch keladigan qiyinchilik ayniqsa, og'ir. Birinchidan, bu qashshoqlikni bartaraf etish maqsadiga erishish uchun uzoq yo'l. Dunyodagi eng qashshoq mintaqalardan biri sifatida bu juda katta vazifa. Jami Janubiy Osiyodagi sakkizta mamlakat aholisi (Afg'oniston, Bangladesh, Butan, Hindiston, Maldiv orollari, Nepal, Pokiston va Shri-Lanka) 1,6 dan yuqori milliardlab, ularning 40% dan ortig'i mutlaq qashshoqlik chegarasida yashaydi; savodsizlik darajasi 50% dan ortiq. Oldingi yillarda Janubiy Osiyoda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YaIM ko'rsatkichidan ham past edi. So'nggi yillarda, garchi ba'zi mamlakatlar iqtisodiy o'sishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Umuman olganda, Janubiy Osiyoda turmush darajasi hali ham past va ko'p odamlarning yashash sharoitlari hali ham yomon, foydalanish imkoniyati mavjud emas, ovqatlanish, ichimlik suvi, sog'liqni saqlash xizmatlari va ta'lim standarti ham yetarli darajada emas edi. Tan olishimiz kerakki, SAARC bilan hamkorlik qashshoqlik muammolari qashshoqlikni kamaytirishda muvaffaqiyat qozonmadi. Ikkinchidan, iqtisodiy va savdo hamkorlik juda qiyin. Iqtisodiy hamkorlik, ayniqsa, sanoat va moliya sohalari katta qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ichki Janubiy Osiyoning mintaqaviy savdosi bir qator omillar tufayli sekin o'sdi. Uchinchidan, ikki tomonlama munosabatlar hamkorlikni cheklaydi. SAARC Nizomiga ko'ra, SAARC ikki tomonlama va bahsli masalalarni muhokama qilmaydi. To'rtinchidan, Janubiy Osiyo terrorizmning qaynoq nuqtasi bo'lishiga qaramay, terrorizmni qanday yo'q qilish, uning tahdidlarini yo'q qilish va kamaytirish jiddiy muammo bo'lib qolmoqda.

Xitoy-SAARC hamkorligi bo'yicha yangi fikrlar Xitoy va Janubiy Osiyoning ko'plab mamlakatlari umumiylik bilan birlashtirilgan tog'lar va daryolar, noyob geosiyosiy, geo-iqtisodiy va geo-madaniy aloqalar mavjud. Xitoy va SAARC mamlakatlari umumiy manfaatlari ko'p jihatdan hamkorlik qilishi kerak keng va chuqur. Nafaqat iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ilmiy va texnologik jihatdan, balki terrorizmga qarshi kurashda, atrof-muhitni muhofaza qilish va ofatlarning oldini olish va oqibatlarini yumshatish, ular hamkorlik uchun katta imkoniyatlarga ega. Ikkala tomon ham bor kuchini sarflashi kerak ushbu potensialni qimmatli boylikka aylantirish uchun jadal rivojlantirish mintaqaning barcha xalqlari uchun muhim. Yaqin qo'shni sifatida SAARC Xitoy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratmoqda. SAARC o'zaro ta'sir orqali g'alaba qozonish natijasiga erishish umidida SAARC bilan Xitoy bilan yaxshi munosabatlar o'rnatishga tayyor bo'lgan. SAARC va barcha SAARC a'zo davlatlarining ba'zilarini o'rganish umidida rivojlantirishga munosib hissa qo'shish zarur mexanizmlaridir¹².

Endilikda yevropa ittifoqi hamda SAARC hamkorligi haqida yoritadigan bo'lsam, Yevropa Ittifoqi Avstraliya, Xitoy, Eron, Yaponiya, Koreya Respublikasi, Mavrikiy, Myanma va AQSh bilan birgalikda 2006 - yildan beri SAARCda kuzatuvchi maqomiga ega. Oxirgi Sammitda kuzatuvchilarni talabga asoslangan va ustuvor yo'nalishlar: aloqalar, qishloq xo'jaligi, sog'liqni saqlash, energetika, atrof-muhit va iqtisodiy hamkorlik bo'yicha loyihalarga asoslangan hamkorlikka jalb etishga kelishib olindi. Yevropa Ittifoqi Janubiy Osiyodagi hamkorlik va mintaqaviy integratsiyani yuksak qadrlaydi. Yevropa Ittifoqi mintaqadagi iqtisodiy ta'siri, iqtisodiy va savdo integratsiyasi va xilma-xillik bilan shug'ullanish bo'yicha o'zining tarixiy tajribasi va inqirozlarning oldini olishga qiziqishi orqali davom etayotgan integratsiya jarayonini mustahkamlashga yordam berishi mumkin, deb hisoblaydi. Yevropa Ittifoqi, shuningdek, Global Gateway strategiyasi orqali hamkorlari bilan yaqin aloqada mintaqada aloqalarni rivojlantirishga intiladi. Ushbu strategiya fuqarolar va sayyora uchun ishlaydigan barqaror va ishonchli aloqalarni anglatadi. Bu iqlim o'zgarishiga qarshi kurashdan tortib sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish hamda global ta'minot zanjirlarining raqobatbardoshligi va xavfsizligini oshirishgacha bo'lgan eng dolzarb global muammolarni hal qilishga yordam beradi. Yevropa Ittifoqi SAARC mintaqaviy hamkorlik va muloqotda foydali rol o'ynashiga ishonchi komil¹³.

Xulosa. SAARC tomonidan so'nggi yillarda erishilgan yutuqlarga qaramay, tashkilotga qarshi turish bo'yicha bir qator muammolar davom etmoqda. Mintaqaviy guruh sifatida samarali rol o'ynash uchun, qashshoqlikni bartaraf etish, energiya inqirozi, terrorizmga qarshi kurash va globallashtirish oqibatlariga, jumladan, birgalikda kurashish kerak edi. SAARC mamlakatlarni, umuman olganda, bu sohalarining barchasida, asosan, zaif iqtisodlari tufayli yordam kerak edi. SAARC a'zolari bilan yaqinroq munosabatda bo'lgan kuzatuvchilar bu

¹² <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/south-asian-association-regional-cooperation-saarc/>

¹³ https://training.itcilo.org/actrav_cdrom1/english/global/blok/saarc.htm

vazifalarni hal qilishda muhim rol o'ynashi mumkin. O'tgan 26 yil ichida a'zo mamlakatlarning birgalikdagi sa'y-harakatlari tufayli SAARC muammolarni kamaytirish borasida ma'lum yutuqlarga erishildi va maqtovg'a sazovor bo'ldi, keng qashshoqlik, energetika sohasidagi hamkorlikni mustahkamlash, oziq-ovqat xavfsizligi, savdoni rivojlantirish, ijtimoiy farovonlikni yaxshilash, ta'limni ta'minlash imkoniyatlar, kadrlar almashinuvini oshirish va ularga qarshi kurashish terrorizm bo'yicha keng muvaffaqiyatlarga erishilgan edi. Aytish kerakki, SAARC uchun zarur sa'y-harakatlar amalga oshirildi, dunyodagi eng qashshoq hududlardan birini yaxshilash bo'yicha samarali ishlar olib borildi. Bunday harakatlar hukumatlar va xalqlar tomonidan e'tirof etilgan va olqishlangan. Janubiy Osiyo mamlakatlari, ular ham tan olingan va dunyoning qator davlatlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. SAARC chorak asrdan ko'proq tarixni bosib o'tdi. So'nggi 26 yil ichida SAARC sammiti jami 16 ta sessiya o'tkazdi. Sammit mexanizmining davom etishining sababi shundan dalolat beradiki, tashkilot kuchli hayotiy kuchga ega edi. Kuzatuvchi davlatlar soni SAARC hozirda to'qqizta, jumladan Yaponiya, Janubiy Koreya, AQSh, Xitoy, Yevropa Ittifoqi, Eron, Mavrikiy, Avstraliya va Birma keng xalqaro e'tiborni o'ziga tortganligini anglatadi. SAARC taraqqiyoti hali ham qoniqarli bo'lmasa-da, uning rivojlanishi va rivojlanishini qadrlaydigan optimistlar bor. Ayniqsa, yangi asrning birinchi o'n yilligida barchaning irodasi hamkorlik qilish uchun tomonlar sezilarli darajada mustahkamlandi va hamkorlik doirasini kengaytirdi.

SAARC hanuzgacha norasmiy va tarqoq muassasa hisoblanadi. Robert Shuman jasorat bilan e'lon qilganidek; Janubiy Osiyoning barcha davlatlarini birlashtirgan va mintaqaviy integratsiya jarayonini jonlantiradigan, shovinistik reaksiyalarni yo'q qiladigan, mamlakatlarga tinch va farovon kelajak haqida tasavvur beradigan, xuddi Yevropadagi kabi Osiyo Ittifoqi yo'q. Ta'lim, qishloq xo'jaligi, meteorologiya va aloqa kabi sohalarda yaxshi niyat hamkorlik harakatlari amalga oshirilsa-da; bu holat SAARC mamlakatlari rahbarlarining qarashlarida aks etmadi. Qashshoqlikni qisqartirish, erkin savdo zonasi, terrorizmga qarshi kurash kabi masalalar bir qarashda batafsil muhokama qilinmaydi.¹⁴ Ko'pgina SAARC yig'ilishlari o'tkazilgan va deklaratsiyalar e'lon qilingan bo'lsa-da, kerakli natijalarga erishib bo'lmadi. Uchrashuvlar natijasida kelishilgan harakatlar amalda qo'llanilishi mumkin emas edi.

Hindistonning SAARC doirasida qabul qilingan harakatlari va qarorlariga nisbatan umumiy istaksizligi va befarqligi mavjud. Hindiston o'z qo'shnilari bilan muammolarni ikki tomonlama munosabatlar doirasida hal qilishni afzal ko'rsa; Boshqa davlatlar unga qarshi birlashadi, deb qo'rqgan. Biroq mintaqaviy davlatga aylanish uchun qo'shnilar bilan hamkorlikda rivojlanish zarurligini anglab yetmadi. Bir so'z bilan aytganda, davlatlarning ishonchsizligi tufayli tashkilot faoliyati uzoqqa bormadi desa ham bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

¹⁴ https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25741/saarc_guney_asyada_beklentiler_ve_sorunlar

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Xalqaro_tashkilot
2. <http://www.hozir.org/1-bob-xalqaro-tashkilotlar-va-ularning-vazifalari-v2.html>
3. https://en.m.wikipedia.org/wiki/South_Asian_Association_for_Regional_Cooperation
4. https://mfasia.org/mfa_programs/advocacy/south-asian-association-for-regional-cooperation/
5. <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/south-asian-association-regional-cooperation-saarc/>
6. https://www.eeas.europa.eu/eeas/south-asian-association-regional-cooperation-saarc_en?s=181
7. https://training.itcilo.org/actrav_cdrom1/english/global/blokit/saarc.htm
8. <https://uz.almanax.com/uluslararasi-orgutler.html>
9. https://studme.org/404939/ekonomika/yuzhnoaziatskaya_zona_svobodnoy_to_rgovli
10. АССОЦИАЦИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СТРАН ЮЖНОЙ АЗИИ • Большая российская энциклопедия - электронная версия
11. https://bigenc.ru/world_history/text/1835255
12. <https://www.saarc-sec.org/index.php/areas-of-cooperation/education-security-culture/38-areas-of-cooperation>
13. WPS Office: Complete office suite with PDF editor. Here's the link to the file:
14. <https://sg.docworkspace.com/d/sIM3Up-xGnN2x1AY>
15. Get WPS PDF for PC: <https://www.wps.com/d/?from=t>
16. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25741/saarc_guney_asyada_beklentiler_ve_sorunlar